

ALISHER NAVOIY IJODI MUHAMMADJON HAKIMOV TALQINIDA

Shoyimova Gulshod Shoyim qizi

Buxoro davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: Maqolada filologiya fanlari doktori, professor Muhammadjon Hakimovning Navoiyshunoslik faoliyati haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit soʻzlar: Alisher Navoiy, “Majolis un-nafois”, Samarqand, “Farhod va Shirin”, adabiyot, sanʼat, tarix.

Аннотация: В статье рассматриваются навоийские исследования доктора филологических наук, профессора Мухаммджона Хакимова. Ключевые слова: Алишер Навои, “Меджлис ун-нафойс”, Самарканд “фарход и Ширин”, литература, искусство, история.

Annotation: the article discusses the Navoi studies of Doctor of Philology, Professor Muhammadjon Hakimov. Keywords: Alisher Navoiy, “Majolis un-nafois”, Samarkand, “Farhod and Shirin”, literature art, history.

XV asrdagi Xuroson va Movorounnahrdagi ijtimoiy-siyosiy, maʼnaviy-marifiy hayotdan puxta xabardor boʻlmay turib, buyuk Navoiy yashagan davr tavsifini berib boʻlmaydi. Muhimi shundaki, taniqli olim Muhammadjon Hakimov tarixiy, adabiy, manoqib asarlari asliyatda mutolaa qilib, manbalar bergan maʼlumotlardan yirik umumlashma xulosalar chiqara olishga qodir olim buyuk Navoiyning kindik qoni toʻkilgan muhtasham Hirotdan Navoiy zamonasining tarixiy manbalaridan tez-tez tilga olinadigan yirik inshoot- Ixtiyoriddin qalʼasigacha olimning eʼtiboridan chetda qolmaydi. Alisher Navoiy yashagan davrdagi oddiy xalqning uy-joylari, yosh Alisherning bolalik va oʻqish yillari, Husayn Boyqaro bilan maktabdoshligi, buyuk – “Zafarnoma” muallifi Sharafiddin Ali Yazdiy bilan boʻlgan muloqoti, burro- burro javoblari ham olim talqinida oʻquvchida katta taassurot qoldiradi.(1,10-136)

Tahlillar mazmundorligi, ularda aniq manbalarga tayanilganligi, jonliligi va hayotiyiligi bilan o`quvchida katta taassurot qoldiradi. Alisher Navoiy ijodi bilan aloqador tahlillar badiiy qo`lyozma, xattotlik, miniatura san`atlari bilan nozik bog`lanadi. Bunday o`ziga xos talqin faqat adabiyotshunoslik ilmida xabardorlik bilan ko`ngildagidek amalga oshmaydi. Tarix, arxeologiya, san`atshunoslik, matnshunoslik va manbashunoslik ilmidan ham chuqur bilim talab qilinadi. Ustoz Muhammadjon Hakimov yuqorida ayrimlari eslatilgan fanlar yuzasidan ham yetarli ilmga ega bo`lgan serqirra olim.

Ustoz Muhammadjon Hakimov- matnshunoslik va adabiy manbashunoslik sohasida ulkan maktab yaratgan olim. Ustozning adabiyotshunoslik faoliyati bilan tanishar ekanmiz, olimning o`zbek adabiyoti tarixning muhim davrlari hozirgi adabiy jarayon va zamonaviy o`zbek adabiyoti, o`zbek xalq og`zaki ijodi, qoraqalpoq adabiyoti, o`zbek va jahon adabiy aloqalari sohasida ham mukammal ilmga ega bo`lganliklarini guvohi bo`lamiz.

Ma`lumki, bundan salkam yuz yil oldin, aniqrog`i 1940-yilda yirik adib va olim, ustoz Sadridin Ayniy rahbarliklarida akademik Vohid Abdullayev hazrat Alisher Navoiy hayotining Samarqand davri (1466-1469) haqida nomzodlik dissertatsiyasi yozganlar. Olimning ana shu tadqiqoti yuzasidan “Navoiy Samarqandda” risolalari chop etilgan. Buyuk Navoiy hayotining Samarqand davri haqida atoqli Navoiyshunos, 2 marta Beruniy mukofotining sohibi Abduqodir Hayitmetov, akademiklar Aziz Qayumov, Botirxon Valixo`jayev, filologiya fanlari doktorlari Abdurashid Abdug`ofurov va Rahim Vohidovning tadqiqotlarida ham nozik kuzatishlar mavjud.

Shunisi hayratlanarliki, zukko olim Muhammadjon Hakimov bir necha iste`dodli olimlar, takror-takror murojaat qilgan manbalardan ham o`ziga xos nazar bilan qarab yangi gaplar, topa oladi va ularni ohorli jummalarda o`quvchiga taqdim qiladi. Hazrat Alisher Navoiyning Samarqand davri hayoti haqida mulohaza yuritar ekan, mavzuni moziy bilan nozik uyg`unlashtiradi, bunda nafaqat badiiy adabiyot va she`rshunoslik ilmi, balki, dunyo astronomiya va matematika faniga buyuk hissa qo`shgan o`zbek mutafakkir olimi Muhammad Tarag`ay Ulug`bek kashfiyotlari bilan mavzu mohirona

bog`lanib ketadi. Ustoz Muhammadjon Hakimov ming karra haq. Jilvadan suv ichib, chashmani unutish nonko`rlik bo`ladi. Hazrat Alisher Navoiyning salkam 5 yillik umri kechgan Samarqandning dunyodagi yirik ilmiy- marifiy markazga aylanishida jahongir Amir Temur va Temuriylarning o`rni beqiyos ayni ta`kid matematika va astronomiya sohasida o`ziga xos maktab yaratgan Muhammad Tarag`ay Ulug`bekka ham daxldordir. Hazrat Alisher Navoiy Ulug`bek madrasasida ham ta`lim olganlar, shunday ekan, ulug` mutafakirning Samarqand davri faoliyati ham mulohaza yuritilar ekan, uning bu zoti bokaramning kamolotga yetishishida munosib hissa qo`shgan o`quv dargohi va uning sohibi haqida mulohaza yuritish g`oyatda o`rinlidir.

“Xoja Fazlulloh Abulaysiy- Samarqand akobiridindur. Faqiq Abullays avlodidandir. Fiqhda ani Abu Hanifayi Soniy derlar erdi va arabiyatda Ibn Hojib kaffasida tutarlar erdi.

Sayid Sharif ning shogirdi erdi va Sayid o`z xatlari bila ulumi dars ayturg`a ijozatnomalar aning uchun bitib erdi. Faqir ikki yil alarning qoshida sabaq o`qib erdim, ancha iltifotlari bor erdikim, farzand der erdilar”. (2,33-bet.) Ustoz Muhammadjon Hakimov mazkur iqtibosni tahlil qilar ekanlar, yozadilar O`sha vaqtda O`rta asr Sharqining mashhur huquqshunos arabiyot olimi Xoja Fazlulloh Abullays Samarqandda yashar va mudarrislik qilar edi. Alisher Navoiy uning xonaqosida istiqomat qilib, undan muntazam dars oladi. Shoirning qobiliyati va xushmuomalasiga maftun bo`lgan olim uni farzandim deb ataydi. Bugungi kunda hazrat Alisher Navoiy asarlarini oddiy xalqqa tushunarli tarzda yetkazish masalasi kun tartibida turgan dolzarb masala hisoblanadiki, ustoz Muhammadjon Hakimov ayni haqiqatni bundan yarim asr oldin anglab, ayni ezgu maqsad yo`lida fidoiylik bilan mehnat qilib keladilar. Yuqorida “Majolis un –nafois” ning ikkinchi majlisida keltirilgan iqtibosning talqini fikrimizga dalildir.

Muhammadjon Hakimov ilmiy uslubining yana bir o`ziga xos tomoni shundaki, olim u yoki bu ijodkorning nazmiy va natriy asarlaridan kerakli iqtiboslarni yagona o`ringa yig`ib, ulardan o`rnida va me`yorida mohirona foydalana oladilar. Ayni ta`kid hazrat Alisher Navoiy asarlariga ham daxldordir. Yuqorida kuzatilgani kabi so`z, hazrat Alisher Navoiyning Samarqand davri hayoti haqida

borar ekan, “Majolis un- nafois” ma`lumotlariga murojaat qilgan olim o`z mulohazalarini Alisher Navoiy “Xamsa”ning ikkinchi dostoni “Farhod va Shirin” dostonidagi quyidagi satrlar bilan quvvatlantiradi;

Temurxon naslidin Sulton Ulug`bek,
Ki olam ko`rmadi sulton aningdek.
Aning abnoyi jinsi bo`ldi barbod,
Ki davr ahli biridin aylamas yod.
Valek ul ilm sori topti chun dast
Ko`zi ollinda bo`ldi osmon past
Rasadkim bog`lamish zebi jahondir
Jahon ichra yana bir osmondir
Bilib bu nav`ilmi osmoniy,
Ki andin yozdi “Ziji Ko`ragoniy”.(3,118-bet.)

Mazkur satrlar ulug` Navoiyning Samarqanddan olgan bitmas- tunganmas ilhomi, ilm-u ma`rifatga, ilm ahllariga, olimlarga bo`lgan behad ixlos-u e`tiborining ramzi sifatida talqin qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

- 1.Navoiy A.Mukammal asarlar to`plami.20 jildlik, 8-jild. – Toshkent: Fan,1991.-544b.
- 2.Navoiy A.Mukammal asarlar to`plami.20 jildlik,13-jild. –Toshkent: Fan, 1997.-284b
- 3.Abdullayev B. Navoiy Samarqandda.-Toshkent: Badiiy adabiyot nashriyoti, 1968.-136b.
- 4.Abdug`afurov A. Buyuk beshlik saboqlari.- Toshkent: G`afur G`ulom nomidagi Adabiyot va san`at nashriyoti, 1995.-184b
- 5.Valixo`jayev B, Vohidov R. Navoiy ijodi-ilhom manbai.- Toshkent: Fan, 1981.-74b
- 6.Valixo`jayev B.O`zbek adabiyotshunosligi tarixi. X-XIX asarlar.- Toshkent:O`zbekiston, 1983.-192b

- 7.Vohidov R. XV asrning ikkinchi yarmi XVI asrning boshlarida o`zbek va tojik she`riyati/Adabiy aloqa va o`zaro ta`sir masalalari/.-Toshkent:Fan, 1983.-141b
- 8.Vohidov R. Sharqning buyuk allomasi.-Toshkent:Fan,1989.-72b
- 9.Vohidov R. Navoiyning ikki durdonasi.-Toshkent:Fan, 1992.-134b
- 10.Navoiy asarlari lug`ati.-Toshkent:G`.G`ulom nomidagi Adabiyot va san`at nashriyoti, 1972.-784b
- 11.Qayumov A. Asarlar. 10 jildlik.1-10 jildlar.-Toshkent: Mumtoz so`z, 2012.- 450b
- 12.Hayitmetov A. Alisher Navoiyning adabiy-tanqidiy qarashlari. – Toshkent: O`ZSSRFA nashriyoti, 1963,-196b
- 13.Hakimov M. Navoiy asarlari qo`lyozmalarining tavsifi. –Toshkent:Fan, 1983.-199b
- 14.Hakimov M. Sharq qo`lyozmalariga doir qo`lyozma terminlarning izohli lug`ati./Adabiy me`ros.1978 N3. B.92-102b.

